

Konstitutionsutskottets yttrande 2020/21:KU7y

Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige

Till utbildningsutskottet

Utbildningsutskottet beslutade den 21 januari 2021 att ge konstitutionsutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 2020/21:60 Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige, och motioner i de delar som berör konstitutionsutskottets beredningsområde.

Konstitutionsutskottet avgränsar sitt yttrande till propositionen och behovet av forskning om artificiell intelligens (AI) och dess påverkan på demokratin och de grundläggande fri- och rättigheterna.

Utskottets överväganden

Propositionen

I proposition 2020/21:60 Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige presenterar regeringen forskningspolitiken för åren 2021–2024. Den omfattar frågor om forskning och innovation samt högre utbildning. I budgetpropositionen för 2021 lämnade regeringen förslag och redovisade bedömningar om ökade medel till forskning och innovation. I forskningspropositionen beskrivs de föreslagna satsningarna närmare.

Regeringen framhåller att samhällets utmaningar behöver mötas med satsningar på strategisk forskning av hög kvalitet och innovationssatsningar. De övergripande samhällsutmaningar som propositionen fokuserar på är klimat och miljö, hälsa och välfärd, digitalisering, kompetensförsörjning och arbetsliv samt ett demokratiskt och starkt samhälle.

I propositionen framhåller regeringen att dagens samhällsutveckling drivs och formas av digitaliseringen (s. 20). Digital teknik och kompetens är av mycket stor betydelse för svensk innovationsförmåga och näringslivets förmåga att konkurrera globalt. Satsningar på forskning och innovation om digital teknik och artificiell intelligens (AI) samt dess användning bör därför genomföras. Regeringen framhåller samtidigt att digitaliseringen medför utmaningar som behöver hanteras på ett ansvarsfullt, etiskt, säkert, jämställt och demokratiskt sätt. Exempelvis kommer utvecklingen av AI att skapa stora möjligheter, men samtidigt kan det uppstå risker beroende på hur tekniken utvecklas och utnyttjas. Regeringen avser därför att göra särskilda satsningar på bl.a. informations- och cybersäkerhet samt forskning om digitaliseringens samhälleliga konsekvenser.

I propositionen framhålls att den digitala omställningen förändrar grundläggande delar av samhället och berör allt från demokrati, socialt samspel, arbetsmarknad, lokal och regional utveckling samt hela länders och världsdelars utvecklingspotential, konkurrenskraft och innovationsförmåga (s. 93). Utbildningssystemet behöver moderniseras för att säkerställa digital kompetensförsörjning och livslångt lärande som möter arbetsmarknadens förändrade behov. Tillgänglighet till användbara digitala tjänster behöver kombineras med förtroende och tillit för att säkerställa den digitala delaktigheten i samhället. Detta kan inbegripa anpassning av regelverk för att säkerställa att tekniken kan integreras i samhället på ett säkert och effektivt sätt. Förutsättningar finns för en positiv samhällsutveckling med hjälp av exempelvis automatisering och AI. Samtidigt finns utmaningar i att säkra skyddet av säkerhetskänslig verksamhet, informationssäkerheten, immateriella tillgångar och skyddet för den personliga integriteten.

Sverige behöver utveckla och stärka förmågan att dra nytta av data och nya teknologier i nära samverkan mellan forskning, stora och små bolag, näringsliv

och offentlig sektor. Regeringen gör ett antal forskningssatsningar för att stärka datadriven och digital innovation och forskning samt för att öka fokus på säker och etisk tillämpning av data och ny digital teknik inom både näringsliv och offentlig verksamhet.

I propositionen framhålls vidare att den digitala utvecklingen på ett genomgripande sätt har förändrat förutsättningarna för hur utbildning och forskning bedrivs, hur forskningsresultat kommuniceras samt hur samverkan sker med det omgivande samhället (s. 94). Datadriven forskning utgör en allt större del av forskningsprocessen inom i stort sett alla vetenskapliga discipliner. Behoven av olika typer av digital infrastruktur ökar mycket snabbt, något som både är en förutsättning för och en konsekvens av utvecklingen av AI och nyttjandet av maskininläring inom ett växande antal forskningsområden. Stärkt digital kompetens är en förutsättning för att främja en effektiv, säker och etisk hantering av data respektive användning av digitala verktyg inom forskning och högre utbildning.

Den digitala strukturuomvandlingen medför i ökande grad datadrivna marknader och digitaliserad offentlig förvaltning (s. 94). Myndighetsutövning, privata och offentliga varor och tjänster erbjuds och utförs på nya sätt, användningen av person- och användardata intensifieras, och tekniken utvecklas och ersätter i vissa fall aktiviteter som tidigare utförts av människor. Digitaliseringen innebär många möjligheter för utveckling, effektivisering och innovation men väcker också frågor om etik, säkerhet, demokrati och integritet.

Förstärkt forskning om digitaliseringens samhällseliga konsekvenser kan anlägga olika perspektiv på bl.a. konkurrens, konsumentskydd, delaktighet och jämställdhet. Forskningen kan ge faktabaserad kunskap och tydliga rekommendationer för policyutveckling av hållbara och inkluderande regelverk, standarder och tekniska lösningar, vilket behövs för att ta till vara och hantera de möjligheter och utmaningar som digitaliseringen innebär för hela samhället.

Inom ramen för Vetenskapsrådets anslagsökning för forskning avsätter regeringen 10 miljoner kronor 2022, 40 miljoner kronor 2023 respektive 2024 för inrättandet av ett nationellt forskningsprogram om digitaliseringens samhällseliga konsekvenser.

I propositionen framhålls vidare att de potentiella konsekvenserna av att inte hantera informations- och cybersäkerhetshot är omfattande såväl i ekonomiska termer som för samhällets funktionalitet och för den personliga integriteten (s. 95). För att hantera denna utmaning behövs mer forskning inom informations- och cybersäkerhet. Tillgång till ett öppet, fritt och säkert internet utgör ett viktigt instrument för att globalt stärka mänskliga rättigheter, demokrati, rättsstatens principer och utveckling.

För att säkerställa internationell konkurrenskraft samt utvecklad välfärd krävs att aktörer i Sverige utvecklar och skalar upp innovativa och banbrytande teknikområden, tillämpningar och lösningar inom digital teknik (s. 97). Regeringen avser därför att ge Verket för innovationssystem (Vinnova)

i uppdrag att utveckla och stärka förmågan hos svenska aktörer inom avancerade digitala teknologier, kompetensområden och affärsmodeller. Satsningen ska skapa förutsättningar för svenskt ledarskap inom områden med potential att förse samhälle och näringsliv med nästa generations avancerade och kraftfulla lösningar baserade på informations- och kommunikations-teknologi och datadriven innovation. Den bör även bidra till att Sverige blir ledande i att ta till vara de möjligheter som användning av data och AI ger.

Regeringen framhåller att digital teknik, data och AI kan bidra till samhällets och näringslivets förmåga att hantera extraordinära händelser och kriser, såsom hanteringen av covid-19-pandemin. Samhällets krav på att den digitala infrastrukturen och de tekniska lösningarna svarar upp mot de etiska, demokratiska, juridiska och säkerhetsmässiga behov som uppkommer i olika samhälls- och industritillämpningar ökar. Forskning är också ett av fyra prioriterade områden i regeringens nationella inriktning för AI.

Vidare finns det enligt regeringen behov av att långsiktigt säkerställa grundförutsättningarna i form av digitala infrastrukturer, plattformar och verktyg (s. 100). En utmaning är också att stärka kunskap och kompetens vad gäller frågor om juridik, informationssäkerhet och etik, som uppkommer till följd av nya digitala tekniker och processer. Hur nya digitala verktyg och arbetssätt kan implementeras påverkas också av befintliga regelverk, exempelvis dataskyddsförordningen (GDPR) och offentlighetsprincipen.

Utskottets ställningstagande

Den digitala omställningen påverkar vårt samhälle och den enskilda individen på många olika sätt. Som regeringen framhåller innebär digitaliseringen stora möjligheter, men också utmaningar som måste hanteras på ett ansvarsfullt, etiskt, säkert, jämställt och demokratiskt sätt. Exempelvis kommer utvecklingen av artificiell intelligens (AI) att skapa stora möjligheter, samtidigt som det kan uppstå risker beroende på hur tekniken utvecklas och används. Användningen av AI påverkar den enskilda individen redan i dag och kan leda till kränkningar av de grundläggande fri- och rättigheterna, t.ex. yttrande- och informationsfriheten, den personliga integriteten och rätten till privatliv.

Utskottet vill framhålla att det finns ett stort behov av forskning om hur användningen av AI påverkar demokratin och de grundläggande fri- och rättigheterna.

Stockholm den 2 mars 2021

På konstitutionsutskottets vägnar

Karin Enström

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Karin Enström (M), Hans Ekström (S), Ida Karkiainen (S), Marta Obminska (M), Matheus Enholm (SD), Per-Arne Håkansson (S), Linda Modig (C), Mia Sydow Mölleby (V), Ida Drougge (M), Fredrik Lindahl (SD), Laila Naraghi (S), Tuve Skånberg (KD), Daniel Andersson (S), Tina Acketoft (L), Mikael Strandman (SD), Anna Sibinska (MP) och Erik Ottoson (M).